

Μάρω Βασιλειάδου

1821

ένα εικονογραφημένο ταξίδι
προς την ελευθερία

επιστημονική επιμέλεια
Ηλίας Κολοβός

εικόνες
Θένια Μιμηλάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

10	Πρόλογος: Το ταξίδι προς την ελευθερία	30	Σημαίες και φλάμπουρα
12	Αυτοκρατορίες και αυτοκράτορες	32	Η ελευθερία όπως και η ποίηση
14	Ετοιμάζοντας μια επανάσταση	36	Η Επανάσταση ελπίδα για τις γυναίκες
16	«Για την ελευθερίαν, να ζώσωμε σπαθί»	38	«Τρίζουν τα δόντια, τα σπαθιά τροχίζουν»
17	Ο Θούριος του Ρήγα	40	Μάρτιος του 1821 στον Μοριά
18	Επτάνησα, ένα επαναστατικό πείραμα	42	Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
20	Η Φιλική Εταιρεία	44	Οι Ρουμελιώτες στα όπλα
22	«Ορκίζομαι να μην παρατήσω τα όπλα»	46	Η μάχη της Αλαμάνας
24	Συνωμότες για το καλό της πατρίδας	48	«Είχα ντουφέκι αλάθευτο, περήφανο σαν άτι»
26	Κωνσταντινούπολη	50	«Να δείξουμε τη λεβεντιά και την παλληκαριά μας»
28	Μια ναυτική δύναμη		

52	Τα νησιά ξεσηκώνονται	70	Οι καταστροφές της Επανάστασης
54	Ο αγώνας της Κρήτης	72	«Τότε αυξάνει του ποθέμου ο χορός τρομακτικά»
56	Η Μακεδονία ξεσηκώνεται	74	«Δε σηκώνει η ψυχή μου σκλάβα γη!»
58	«Επιθύμησα από την καρδιά μου να μπορώ να ζωστώ τα άρματα»	76	Ελεύθεροι πολιορκημένοι στο Μεσολόγγι
60	Μπουμπουλίνα, η καπετάνισσα	78	Ο ήλιος εβασίλεψε, Έλληνά μου
61	Η άλωση της Τριπολιτσάς	80	Η πολιορκία της Ακρόπολης
62	Ελλάδα, ένα νεογέννητο κράτος	82	Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου
64	Δερβενάκια, μάχη ανάμεσα στους βράχους	84	Ένα τζαμί η πρώτη Βουλή της Ελλάδας
66	«Κι εγώ φωτιά στο χέρι πήρα και πέρα τράβηξα κατά της Χιος τα μέρη»	86	Ιωάννης Καποδίστριας, ο κυβερνήτης
68	Ανδρέας Μιαούλης, με γεμάτα τα πανιά	88	Τα θεμέλια του νέου κράτους

Το ταξίδι προς την ελευθερία

Όλα ξεκίνησαν σκαλίζοντας τη βιβλιοθήκη μου. Ύστερα, σκάβοντας όλο και πιο βαθιά, άνοιξα, φαίνεται, μια πόρτα στο παρελθόν. Και βρέθηκα διακόσια ολόκληρα χρόνια πίσω. Τότε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν ακόμα ζωντανός και κουνούσε το λοφίο της περικεφαλαίας του, όταν μιλούσε με τη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα κι όταν έδινε οδηγίες στον μικρανεψιό του, τον Νικητάρá. Τα καράβια των Ψαριανών αρμένιζαν στις θάλασσες με όλα τους τα πανιά ανοιγμένα να τα φυσά το μαϊστράλι. Στους κάμπους της Ρούμελης και του Μοριά οι καβαλάρηδες του οθωμανικού στρατού τραβούσαν τα γκέμια των αλόγων τους, σκόνη και κουρνιαχτός γέμιζε τον αέρα. Οι σπάθες γυάλιζαν στον ήλιο, αχός φοβερός ακουγόταν από τη μεριά της μάχης. Οι πυρπολητές ετοιμάζαν τα μπουρλότα και οι ναύτες τραβούσαν γρήγορα κουπί να φτάσουν στην αρμάδα. Στις αίθουσες των παλατιών της Ευρώπης οι υπουργοί και οι διπλωμάτες συνεδρίαζαν, την ίδια ώρα που οι συνωμότες της Φιλικής Εταιρείας χώνονταν στα δρομάκια της Κωνσταντινούπολης και της Τεργέστης προετοιμάζοντας τον Αγώνα. Τα μακριά φορέματα των γυναικών φουρφούριζαν μέσα στα σπίτια, και η μία έλεγε στην άλλη μυστικά: «Επιθύμσα από την καρδιά μου να μπορώ να ζωστώ τα άρματα».

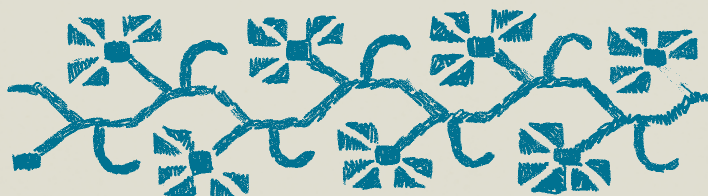
Ήταν όλοι τους εκεί, άνθρωποι με σάρκα και οστά, οι προπαππούδες και οι προγιαγιάδες μας. Αν στήσουμε αφτί, μπορούμε να τους ακούσουμε να κουβεντιάζουν, να μαλώνουν, να τραγουδούν, να λυπούνται και να χαίρονται. Από τις παραμονές της Επανάστασης και τον Ρήγα Βελεστινλή μέχρι τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας, η περιπέτεια της Ελληνικής Επανάστασης κράτησε περίπου δέκα χρόνια. Στην αρχή του, αυτό το ταξίδι προς την ελευθερία ήταν γεμάτο ιδέες, ποιήματα και ελπίδες. Στο τέλος της διαδρομής υπήρχε κάτι πραγματικό: ήταν ένα καινούριο κράτος, μικρό και πολύ φτωχό, που ωστόσο είχε καταφέρει να κερδίσει άξια τη θέση του στον χάρτη της Ευρώπης.

Μάρω Βασιλειάδου

Τι μπορεί να σημαίνει το 1821 για τα παιδιά και τους νέους ή ακόμα και για τους μεγαλύτερους; Και τι ξέρουμε για το 1821 διακόσια χρόνια μετά; Μάθημα ιστορίας; Πρέπει να απομνημονεύσουμε κάτι; Ή να το δούμε αλλιώς;

Σε αυτό το βιβλίο συνεργαστήκαμε με τη Μάρω Βασιλειάδου μελετώντας μια πλούσια βιβλιογραφία και διαλέγοντας με κέφι ταξίδια στον κόσμο του 1821, με στόχο να προσελκύσουμε τα παιδιά και τους νέους στην περιπέτεια μιας επανάστασης. Οπωσδήποτε, δεν καλύψαμε όλα τα θέματα και όλες τις όψεις του κόσμου του 1821 και βέβαια επιλέξαμε να τα αφηγηθούμε με βάση τη δική μας προσέγγιση σε αυτά, με κύριο μέλημα να γράψουμε λίγα και καλά. Οι νέοι άνθρωποι ταξιδεύουν με ένα ελαφρύ σακίδιο στην πλάτη. Και μια επανάσταση θέλει νιάτα, ενθουσιασμό, τόλμη και όνειρα. Στείλαμε τα κείμενά μας στη θέντα Μιμηλάκη για να εικονογραφήσει με τη δική της ματιά το ταξίδι αυτό. Με εικόνες, χάρτες και λόγο, σας καλούμε να δείτε αλλιώς τον κόσμο του 1821 και να συνεχίσετε το ταξίδι της φλογερής ιδέας της ελευθερίας που ξεκίνησε τότε.

Ηλίας Κολοβός

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Για πολλά χρόνια στην ιστορία του κόσμου, οι άνθρωποι πίστευαν ότι κάποιες συγκεκριμένες οικογένειες, οι βασιλικές, είχαν το χάρισμα να κυβερνούν τις χώρες τους. Το πολίτευμα τότε ονομάζεται βασιλεία και αυτές οι οικογένειες λέγονται δυναστείες. Οι δυναστείες δημιούργησαν αυτοκρατορίες, δηλαδή ομάδες κρατών και εθνοτήτων που απλώνονταν σε μεγάλη γεωγραφική έκταση. Η αποκλειστική κυριαρχία του αυτοκράτορα και η εξουσία των δυναστειών άρχισε να αμφισβητείται στην Ευρώπη με το κίνημα του Διαφωτισμού. Η Ελληνική Επανάσταση, που ήταν «παιδί» του Διαφωτισμού, είχε αρχικό στόχο να εκθρονίσει τον σουλτάνο, που κυβερνούσε τότε την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δημιουργήθηκε από τη δυναστεία του Οσμάν, που κυβερνούσε από τα τέλη του Μεσαίωνα τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου. Τα μέλη της δυναστείας του Οσμάν ήταν μουσουλμάνοι και η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε επίσημη θρησκεία το Ισλάμ. Κάτω από την ισλαμική εξουσία ζούσαν επίσης χριστιανικοί και εβραϊκοί πληθυσμοί. Μετά το 1800, σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν ο Μαχμούτ Β', που κυβερνούσε από το παλάτι του στην Κωνσταντινούπολη. Στα χρόνια ακριβώς πριν από την Ελληνική Επανάσταση, την εξουσία του σουλτάνου αμφισβητούσαν κάποιοι ισχυροί ηγέμονες, όπως ο Μεχμέτ Αλή στην Αίγυπτο και ο Αλή Πασάς στα Ιωάννινα. Η Ελληνική Επανάσταση δυνάμωσε ακόμα περισσότερο τις φωνές που ζητούσαν ανεξαρτησία ενάντια στην απόλυτη εξουσία του Μαχμούτ Β', κάτι που θα δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η ΑΨΒΟΥΡΓΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η αυτοκρατορία την οποία κυβερνούσε η δυναστεία των Αψβούργων απλωνόταν σε ένα μεγάλο τμήμα της Κεντρικής Ευρώπης. Είχε πρωτεύουσα τη Βιέννη, στις όχθες του Δούναβη. Οι Αψβούργοι ήταν χριστιανοί καθολικοί βασιλιάδες, που πολεμούσαν συχνά με την ισλαμική Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι Οθωμανοί σουλτάνοι προσπάθησαν δύο φορές να καταλάβουν την πρωτεύουσα των Αψβούργων, τη Βιέννη, αλλά δεν τα κατάφεραν. Το 1815, μετά την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό, πραγματοποιήθηκε ένα πολύ σημαντικό συνέδριο στη Βιέννη. Εκεί συγκεντρώθηκαν οι βασιλιάδες της Ευρώπης με σκοπό να διακηρύξουν την «Αρχή της Νομιμότητας». Με αυτή την «Αρχή» η βασιλεία παρέμενε το ισχυρότερο πολίτευμα, αντί για τη δημοκρατία που υποστήριξε η Γαλλική Επανάσταση. Η επικράτηση της «Αρχής της Νομιμότητας» δεν βοήθησε την Ελληνική Επανάσταση, που χρειαζόταν την υποστήριξη των Ευρωπαίων.

Η ΡΩΣΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Αυτοκράτορας της Ρωσίας ήταν ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, από τη δυναστεία των Ρομανόφ. Η Ρωσία, που ήταν μια χριστιανική ορθόδοξη αυτοκρατορία, έκανε συχνά πολέμους με την ισλαμική Οθωμανική Αυτοκρατορία από τα χρόνια της τσαρίνας Αικατερίνης Β΄ (1762-1796), που είναι γνωστή και ως Μεγάλη Αικατερίνη. Μεταξύ 1808 και 1812 η Ρωσία κατέλαβε τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, δηλαδή τη σημερινή Ρουμανία. Ο ρωσικός στρατός πέρασε τον ποταμό Δούναβη και απείλησε σοβαρά την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης, που ήταν τότε στρατηγός του τσάρου, πίστεψε ότι η Ρωσία θα βοηθούσε τους Έλληνες που ετοιμάζονταν να ξεσηκωθούν κατά του σουλτάνου. Γι' αυτό τον λόγο, όταν ο Υψηλάντης κήρυξε την Ελληνική Επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες το 1821, άφησε να καταλάβουν όλοι ότι θα έπαιρνε ρωσική βοήθεια. Ωστόσο, ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ αρνήθηκε να στηρίξει τους επαναστάτες.

ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗ

ΒΙΕΝΝΗ

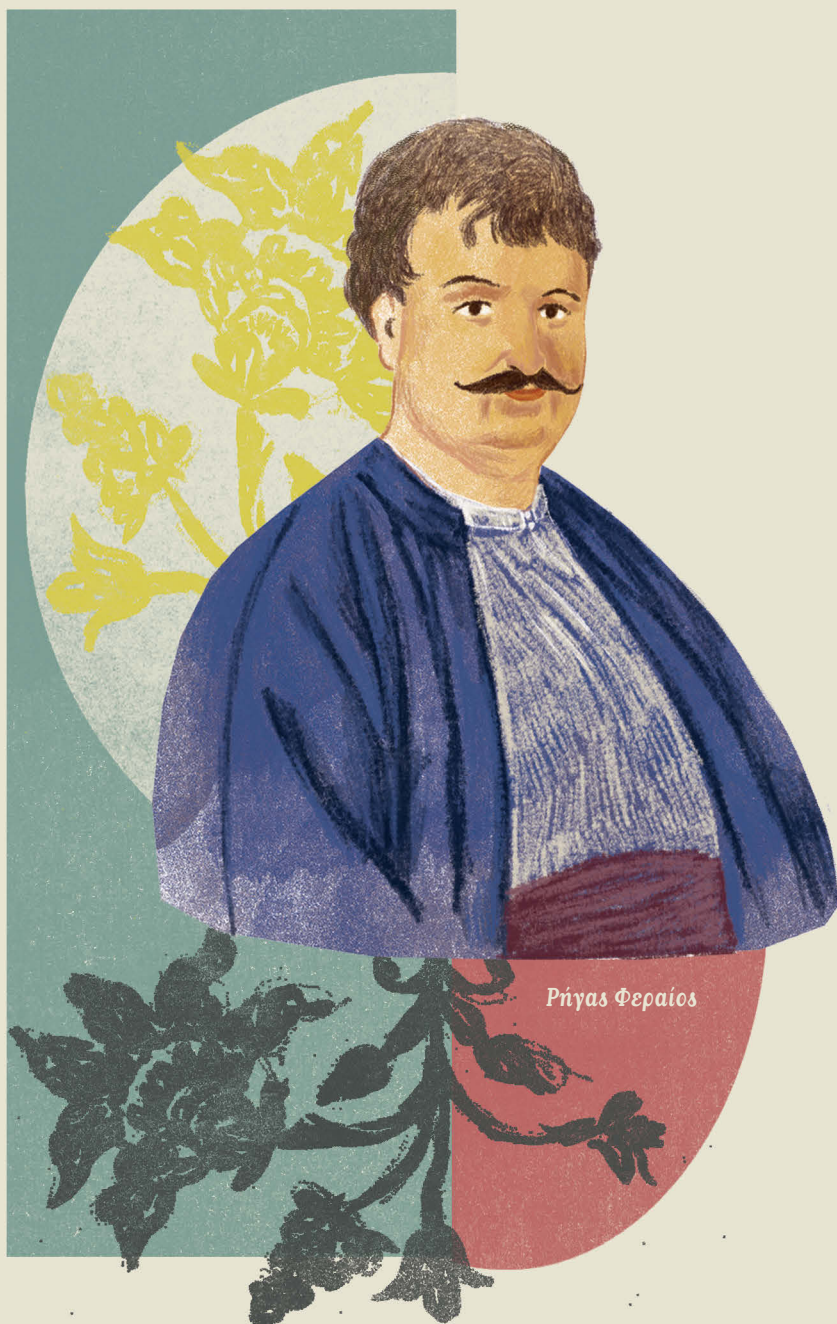
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΚΑΪΡΟ

ΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τι είναι μια επανάσταση; Από πού πηγάζει η δύναμη που μπορεί να αλλάξει τον κόσμο; Στην Ευρώπη του 18ου αιώνα, αυτό που ξεσήκωνε τους επαναστάτες ήταν το κίνημα του Διαφωτισμού. Οι Διαφωτιστές πίστευαν ότι η λογική και η επιστήμη είναι πιο δυνατές από τις προλήψεις, και αυτή η πίστη έδινε θάρρος στους ανθρώπους να αγωνιστούν για την ελευθερία τους. Η Αμερικανική Επανάσταση (1776) και κυρίως η Γαλλική Επανάσταση (1789) μετέτρεψαν το κήρυγμα του Διαφωτισμού σε εξέγερση. Η Γαλλική Επανάσταση εκθρόνισε τους Γάλλους βασιλιάδες, υποστήριξε τη δημοκρατία και είχε σύνθημα «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφoσύνη» για όλους.

ΠΟΙΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΡΗΓΑΣ;

Γεννημένος στο χωριό Βελεστίνο του κάμπου της Θεσσαλίας, όπου ξεχειμώνιαζαν οι Βλάχοι βοσκοί της ορεινής Πίνδου, ο Ρήγας έφυγε για να σπουδάσει στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί έμαθε γαλλικά, ιταλικά και γερμανικά και στη συνέχεια πήγε στο Βουκουρέστι, στη σημερινή Ρουμανία. Τα βιβλία είναι δυνατά σαν τα σπαθιά και ο Ρήγας το ήξερε. Το 1790 δημοσίευσε στη Βιέννη το βιβλίο *Φυσικής Απάνθισμα*, που «επιτέθηκε» στον τρόπο που προκαλούσαν στους ανθρώπους οι δεισδαιμονίες, όπως, για παράδειγμα, οι ιστορίες για τους βρικόλακες που θυμόταν από την παιδική του ηλικία.

Ενθουσιασμένος από τη Γαλλική Επανάσταση και τις επιτυχίες των στρατιωτών του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στην Ιταλία, ο Ρήγας, μαζί με λίγους συντρόφους του, έφυγε από τη Βιέννη με άγνωστο προορισμό. Ήθελαν να οργανώσουν ένα πρακτικό επαναστατικό σχέδιο που θα ξεσήκωνε τους υπηκόους του σουλτάνου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η αυστριακή αστυνομία τους συνέλαβε τον Δεκέμβριο του 1797 στην Τεργέστη για ανατρεπτική δραστηριότητα. Τον Μάιο του 1798 τους παρέδωσαν στην οθωμανική φρουρά του Βελιγραδίου. Έναν μήνα αργότερα τους θανάτωσαν και έριξαν τα σώματά τους στον ποταμό Δούναβη.

Δυστυχώς οι λεπτομέρειες των επαναστατικών σχεδίων του Ρήγα και των συντρόφων του έχουν χαθεί. Ξέρουμε όμως ότι η προκήρυξή τους ήταν εμπνευσμένη από τις δημοκρατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Καλούσαν τους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων να εξεγερθούν κατά του σουλτάνου με τα «άρματα της εκδίκησης και της απελπισίας». Ο Ρήγας και οι σύντροφοί του είχαν ένα όραμα πολύ μεγάλο για την εποχή τους και ήθελαν να δουν χριστιανούς και μουσουλμάνους να παραμερίζουν τις θρησκευτικές τους διαφορές και να ξεσπκώνονται μαζί ζητώντας ελευθερία. Επίσης ο Ρήγας θεωρούσε ότι οι γυναίκες θα έπρεπε να συμμετέχουν εξίσου με τους άνδρες στην άμυνα μιας χώρας και να μορφώνονται, δηλαδή να πηγαίνουν υποχρεωτικά σε δημόσια σχολεία.

«ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ, ΝΑ ΖΩΣΩΜΕΝ ΣΠΑΘΙ»

Το «Δέντρο της Ελευθερίας» φύτεψε στην Κέρκυρα το 1797. Τη γιορτή που θα ακολουθούσε τη φαντάζονταν έτσι: «Στη Σπιανάδα θα τοποθετηθεί μια αψίδα θριάμβου, στη μέση της οποίας, πάνω σε ένα βάθρο, θα στέκει ένα κορίτσι που θα παριστά την ελευθερία, με έναν βωμό στα πόδια της. Κάτω από αυτή, θα υπάρχει ένας λέων, τον οποίο θα αρπάζει με τα νύχια του ένας πετεινός. Δώδεκα μικρά παιδιά, που θα παριστούν την αρετή, την ελευθερία, τη δικαιοσύνη, το έλεος, την ειρήνη και τη σταθερότητα. Με κλαδιά δάφνης στα χέρια, θα πανηγυρίζουν τριγύρω και θα ρίχνουν λιβάνι στον βωμό. Ένας μεγάλος αριθμός μουσικών θα χαρίζει στη γιορτή αρμονία. Το βράδυ θα φωταγωγηθούν οι δρόμοι και όλοι θα μεταβούν στο θέατρο, η σκηνή του οποίου θα είναι πλούσια φωταγωγημένη: παντού θα υπάρχει η τρίχρωμη γαλλική σημαία, στολίδια και κονκάρδες».

Ο ΘΟΥΡΙΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Το σύνθημα των Διαφωτιστών ήταν «τόλμα να γνωρίζεις». Προσπάθησαν να συγκεντρώσουν τις γνώσεις της εποχής τους στην πρώτη Εγκυκλοπαίδεια, που γνώρισε μεγάλη επιτυχία στο Παρίσι. Εκεί ζούσε ο Έλληνας Διαφωτιστής Αδαμάντιος Κοραΐς, που σπούδασε ιατρική στην περίφημη Ιατρική Σχολή του Μονπελιέ, αλλά έγινε σπουδαίος φιλόλογος και εκδότης έργων, τα οποία είχαν γραφτεί από αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Ο Κοραΐς κατάλαβε ότι έπρεπε να βοηθήσει την πατρίδα του να ξεφύγει από την αθλιότητα και πίστευε ότι η θεραπεία θα έρθει με τη μόρφωση, την ίδρυση νέων σχολείων και την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας.

Αδαμάντιος Κοραΐς

«Θούριος» στα αρχαία ελληνικά σημαίνει «πολεμικό τραγούδι. Ο *Θούριος του Ρήγα* ήταν ο επαναστατικός ύμνος που είχε συνθέσει ο Ρήγας Βελεστινλής και τραγουδούσε σε συγκεντρώσεις με σκοπό να ξεσηκώσει σε επανάσταση:

“Ως πότε παλικάρια να ζούμε στα στενά,
Μονάχοι σα λιοντάρια, σταις ράχαις στα βουνά;
Σπηλιαίς να κατοικούμε, να βλέπωμεν κλαδιά,
Να φεύγωμ' απ' τον Κόσμον, για την πικρή σκλαβιά.
Να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα, και Γονείς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας, κι' όλους τους συγγενείς.
Καλλιώναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
Παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά, και φυλακή.”

ΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΥΣΙΟΤΗΣ
ΘΟΥΡΙΟΣ,
Εἰς τὴν Ὁμερτικὴν Πατριτικὴν Ὑμνὸν πρῶτον ἐκ τῶν ὅχων.
ΜΥΛ ΠΡΟΣΤΑΓΗ, ΜΕΓΑΛΗ.
ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν ἐν στενῇ,
Μονάχοι ἐν λιοντάρια, ἐν ράχαις ἐν βουνῇ;
Ὡσπὶς νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν Κόσμον, γὰρ τίτ' ἀπὸ σκλαβείας.